

Nikola Anić

TVRDNJE O STANOVNICIMA ISTOČNOGA DIJELA OTOKA HVARA OSVRT NA ČLANAK "ŽUPA BOGOMOLJE NA HVARU"

U periodici "Služba Božija" (Makarska, XXXV/1995, 29-52) objavljen je prilog prof. Joška Kovačića iz Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara u Hvaru - "*Župa Bogomolje na Hvaru - o 250. obljetnici osnutka (1745.-1995.)*". Radi se o stanovništvu i naseljima istočnog dijela otoka Hvara, o njihovim sakralnim objektima i ukupno o njihovoj starijoj povijesti. Prof. J. Kovačić, na str. 30. tvrdi da na istočnom dijelu otoka Hvara "*stalnih stanovnika u 14. st. tu nije bilo*", nego samo onih koji "*privremeno borave na poljskim i inim radnjama*" (podvukao N.A.). Za takvo stanovište poziva se samo na jedno jedino vrelo: Hvarski statut iz 1331. godine.

Budući da auctor u svome tekstu ne tretira samo župu Bogomolje nego i sve ono što se nalazi na istočnom dijelu otoka Hvara, pa i Sućuraj, pokušat ću detaljnije analizirati Hvarski statut i dati nekoliko relevantnih povijesnih činjenica koje su suprotne onome što je prof. J. Kovačić napisao. U analizi se najviše zadržavam na Sućurju, a uzet ću i drugo što se odnosi na područje Plame, tj. Bogomolje.

Hvarski statut i povijesna zbilja

Kako rekosmo, autor se za svoju tvrdnju o naseljima i stanovništvu istočnog dijela otoka Hvara poziva na Hvarski statut iz 1331. pa je potrebno o njemu najprije nešto kazati da bi se vidjelo sve što u Statutu piše o istočnom dijelu otoka Hvara, a što je ono što je autor, ne znam iz kojih namjera, zaobišao da bi postavio tvrdnju o dijelu povijesne stvarnosti otoka Hvara u 14. stoljeću.

Hvarska je komuna 1331. dobila svoj Statut kojeg je odobrila mletačka vlada, a dopunjavao je sve do 1466. godine. Statut je u Splitu 1991. na hrvatski jezik objavio "Književni krug"¹ ali ne prema originalu jer je zagubljen, nestao, nego prema prijepisu iz 1632. U Statutu se prema dostupnim saznanjima, na posredan način spominje ime sela Sućuraj, odnosno govori se o crkvi sv. Jurja, na vrhu otoka. Pošto se na neposredan način ne imenuje selo Sućuraj, nego samo njegova crkva sv. Jurja, potaklo je, i to u novije doba, neke kontroverze, pa i ovu o kojoj govori J. Kovačić. Znanstvenoj javnosti dobro je poznato da su u Sućurju pronađeni ostaci Ilira i Rimljana, a onda i Neretvana.

¹ Hvarski statut iz 1331. objavio je Književni krug u Splitu 1991. prevodeći ga na hrvatski jezik.

U Hvarskom se statutu samo na jednom mjestu spominje sućuranska crkva sv. Jurja, čiji se temelji i sada vide u predvorju nove crkve sv. Jurja, jer je prvobitna porušena 1896. godine, i to u knjizi IV. (u poglavlju "granice Plame"), gdje se daju granice komunalnih područja otoka Hvara. Pošto su date granice komunalnog područja Pitve, onda se označavaju "granice komunalnog područja Plame" gdje se kaže da su one od sadašnje uvale Mina kod Jelse i Sadišća na Plaži na zapadu, a "sve ono što je na istočnoj strani pripada Plami do crkve sv. Jurja što se nalazi na kraju otoka."²

Na osnovi toga i kompletnog iščitavanja Hvarskog statuta iz 1331. uvaženi profesor dr. Jakov Boglić, 1873. godine kaže da se u Statutu i drugim tadašnjim vrelima "osim grada Hvara, spominju na otoku Hvaru ova naselja: Stari Grad, Pitve... zaselci na Plamama ("casti di Plame")... i sv. Juraj"³ tj. da je tada postojalo naselje Sućuraj, iz toga proizlazi. Međutim 1955. dr. Niko Duboković u kratkom napisu "Dio otoka Hvara, što se zove Plame"⁴ piše da je "u doba Statuta na prostoru Plame postojala samo crkva sv. Jurja" i da je "čitav taj dio otoka bio pust ili skoro pust..." Isto je Duboković ponovio i 1958. rekavši da "kada je redigiran Statut komune hvarske 1331. mjesta Sućurja još nema", nego "ecclesia S. Georgii in capite Insule" i da je "zemlja tada pusta".⁵ Neposredno iza toga Dubokovićeva su stajališta znanstveno napadnuta, osobito 1964. od dr. Nikole Čolaka, a onda i za vrijeme obilaska arheoloških nalazišta Sućurja u siječanju 1967. i na znanstvenom sastanku, održanom u Sućurju 3. kolovoza 1968. godine.⁶ Duboković je potom temeljitije iščitao Hvarski statut i druga povijesna vrela (osobito arhiv župe Sućuraj) pa je korigirao svoja stajališta. Na temelju toga je 1970. napisao prvi (povijesni) dio u brošuri "Sućuraj", u kojem govori o postojanju Sućurja prije Hvarskog statuta, još u doba Neretvana u VII. i VIII. st. i dokazuje da je "Sućuraj postao prihvatna točka naših pređa Neretvana", da je Neretvanima "glavni ključni položaj upravo bio Sućuraj kada su naseljavali Hvar", da je "Sućuraj mjesto prastaro" i da "ne bi bilo shvatljivo da položaj koji vezuje otok s kopnom - koje je na tom mjestu samo 6. km. udaljeno - a posjeduje plodnu ravnicu, bude pusto..."⁷ Time je Duboković potpuno demantirao svoja ranija stajališta, ali te njegove evolutivne promjene nisu ušle u njegova sabrana djela koja su objavljena u Splitu 1988., čime je nanijeta Dubokoviću uvreda, a i Sućurju.⁸

² Hvarski statut, n. djelo, 150.

³ J. BOGLIĆ, *Studi storici sul' isola Lesina*, Zadar 1873, 35, 36, 126, 150.

⁴ N. DUBOKOVIĆ, Dio otoka Hvara, što se zove Plame, *Zadarska revija*, Zadar br. IV/4-1955, str. 1-6 iz otiska 1956.

⁵ *Popis spomenika otoka Hvara*, Split 1958, 84.

⁶ Na znanstvenom sastanku u Sućurju, u Župnom dvoru, 3. kolovoza 1968. prisustvovali su: dr. N. Duboković, dr. Berislav Andjelinović, don Drago Lovrić, dekan, odgovoran za crkvenu kulturnu baštinu, fra Anđeo Cvitanović, ja i još neki prijatelji.

⁷ N. DUBOKOVIĆ, brošura *Sućuraj*, 1970, 7.

⁸ Između teksta dr. N. Dubokovića koji je objavljen u *Zadarskoj reviji* 1955. i onoga što je reprizirano u knjizi *Rasprave i članci*, Split, 1988., nema nikakvih razlika.

I pored svega toga, u 1995. godini u Makarskoj se pojavio gore rečeni članak koji ponavlja isto ono što je napisao Dubokević 1955. i 1958., a demantirao 1970. godine. Kovačić govori isto pozivajući se na Hvarski statut iz 1331. da je “na prostoru Plame bila samo crkvića (ne crkva! - prim. N. A) sv. Jurja, gdje je kasnije nastalo naselje Sućuraj”, da je “u doba Statuta čitavo to područje... služilo za sječu drveta, ispašu i sijanje žitarica...” pa onda konstatira već gore kazano “da stalnih stanovnika u 14. st. tu nije bilo”. Za dokaz je iz Statuta istrkao četiri riječi i onda kaže, da se “za sudske pozive 1331. ... za razliku od pučanstva u gradu Hvaru i selima, u Plamama spominju samo oni koji tamo budu (*illi, qui erunt in Plame*), tj. privremeno borave na poljskim i inim radnjama...”

Iz Hvarskog se statuta ne može izvesti takav zaključak. Nije prihvatljivo da se za jedan takav zaključak uzimaju samo četiri od 67 riječi jedne rečenice, koja je ujedno i pasus i poglavlje tog dijela Statuta (knj. II., glava III., str. 107. prijevoda splitskoga). Da bi se čitatelj bolje uvjerio u ovo što kazujem dajem u cijelosti tu rečenicu, odnosno taj dio Statuta, koji glasi:

“Gl. III. O pozivu po glasniku ili pozivnicom u selima i u (području) Plame.

Kada god budu pozvani pred kuriju gospodina kneza i sudaca po glasniku ili pozivnicom, oni sa sela neka dobiju rok od pet dana najmanje za pristupanje pred sud, a oni koji budu u Plame neka dobiju rok od najmanje osam dana za pristupanje sudu nakon što su osobno pozvani ili (pozvani) na kuću stanovanja u kojoj se zateče osoba koja se gospodinu knezu i sucima učini prikladnom...”⁹

Kada se dobro izanalizira taj pasus onda se dobije ono što je primjetio i dr. Niko Duboković da je “Statut uopće loše redigiran”, da se “vide užurbanost kojom su neki dijelovi pisani” naročito za područje Plame gdje se “vidi konfuzija”.¹⁰ To je Dubokovićeva stajalište poznato J. Kovačiću, a i sâm je mogao vidjeti “konfuziju” i “lošu redakтуру” ovog dijela Hvarskog statuta, na kojega se baš on poziva. To se pitanje još više potencira kada se usporedi sadržaj rečene glave Hvarskog statuta s glavom 45. iz IV. knjige, gdje piše:

“Ako netko ili neki ljudi počine nekome neko zlo, sastojalo se to zlo u nanesenim ranama ili... može u gradu Hvaru u roku od tri dana u svezi time što je pretrpio podnijeti tužbu, a u selima u roku od četiri dana, u (području) Plame i na Visu u roku od osam dana...”¹¹

Time se Hvarski statut potpuno izjasnio da na području Plame, isto kao i na Visu žive stanovnici u naseljima. Naime, ovdje su Plame i Vis stavljeni u isti položaj. Očito da za tvorce Statuta tu nije bilo dilema. To isto uočava i najbolji poznavalac Hvarskog statuta Ivo Kasandrić koji ga je u novoj hrvatskoj jezičnoj verziji pripremio za tisak 1991. Kasandrić u predgovoru Statuta govori o naseljima na području Plame; polazi sa stajališta naseljenosti područja Plama i to

⁹ Hvarski statut, str. 107.

¹⁰ N. DUBOKOVIĆ, *Dio otoka Hvara...* n. čl. str. 4.

¹¹ Hvarski statut, str. 185.

preciznije iskazuje nego što u Statutu stoji.¹² Joško Kovačić je, smatram, imao pred sobom prijevod Hvarskog statuta iz 1991., ali se na njega ne poziva.

Ako je točna Kovačićeva pretpostavka i tvrdnja da na području Plama 1331. nije bilo “stalnih stanovnika”, nego samo “privremenih” onda je morao sagledati realnost toga - da li je moguće da stanovnici Plama dolaze u Plame da rade zemlju i da se onda vraćaju i kuda? Područje Plame po Statutu je sve od Jelse do Sućurja, a to je preko 60. km. teško prohodnog zemljišta na kojem je tada bila samo jedna kozja staza, tj. kada je tom obradivaču zemlje u Plamama trebalo od Jelse do Sućurja tri dana hodati u polasku i tri dana u povratku, a i više ako ide iz Starog Grada ili Hvara, a morem je rizično. Gdje su onda živjeli ti ljudi, gdje su njihove kuće? Od njih općina traži žito i druge proizvode što piše u knjizi IV. statuta. Zato smo skloniji vjerovanju da su u doba Hvarskog statuta na području Plama živjeli stalni stanovnici u naseljima, kako tvrdi prof. dr. J. Boglić 1873., koji u tom kontekstu spominje i selo Sućuraj i druga naselja (“*casali*”) na Plamama.

Neke sadržajne odrednice Hvarskog statuta

Iznijet ću još nekoliko načelnih i konkretnih natuknica u prilog boljem i potpunijem čitanju Hvarskog statuta, uzimajući u obzir i druga povijesna relevantna vrela i povijesnu literaturu.

Prvo, Hvarski statut iz 1331., prema ovom primjerku koji nam je dostupan, *nije imao namjeru i funkciju da kazuje svako selo na otoku Hvaru*, pak onda nije neposredno ni imenovao selo Sućuraj i druga mjesta u Plamama i još neka na Hvaru. Statut je imenovao samo granice komunalnih područja na otoku Hvaru i dao putove na središnjem dijelu otoka. On se bavi pravnim, gospodarskim, političkim i drugim sličnim pitanjima života i djelovanja komune, on je *pravni kodeks* normi i života tada na Hvaru, te se iz tog povijesnog dokumenta ne može tražiti ono što bismo mi svi htjeli iz njega koristiti, pa i za povijest Hvara. Statut jedino u dijelu o putovima spominje neka sela, ali u središnjem dijelu otoka a zapadno i istočno, nažalost ništa ne kazuje.

Pošto Statut izravno ne dira geografske pozicije pojedinih sela, ne samo za Sućuraj, radi toga on *nije imao potrebu da spominje ime sela Sućuraj*, isto što u tom dijelu o komunalnim granicama, nije spomenuo ni selo Pitve nego “granicu komunalnog područja Pitve”, koja “ide do sv. Ilije i od sv. Ilije pa do crkve sv. Petra” itd. Statut je, prema tome, dajući granice komunalnih područja, išao po geografsko-topografskim točkama ili crkvenim objektima (poznatim i markantnim točkama) i fiksirao je samo granice, ništa više. Zato Statut u dijelu “komunalnog područja Plame” kaže “*do crkve sv. Jurja*, što se nalazi na kraju otoka”.¹³ Otuda je sućuranska crkva sv. Jurja samo jedna topografska točka koju spominje Statut, i za nju ne treba vezivati postojanje sela. Topografska točka istočne granice komunalnog područja Plame mogla je biti i selo Sućuraj.

¹² Isto, 77.

¹³ Isto, 150.

Međutim, autoru Statuta je bilo bolje kazati da je istočna granica komunalnog područja Plame crkva sv. Jurja nego selo Sućuraj jer se ono tada nalazilo 1,5, km. zapadnije od crkve, u sućuranskom polju, čiji se ostaci i sada vide. Zato autor Statuta nije ni spomenuo selo Sućuraj, on želi biti precizan i u fiksiranju granice, otuda je samo spomenuo crkvu sv. Jurja, ali ničim nije negirao postojanje sela Sućuraj. Tako rezonira i prof. Jakov Boglić 1873. i vezuje crkvu sv. Jurja za selo Sućuraj. Kod njega nema dilema.

Da je to tako, da autor nije spomenuo naselja u komuni hvarskoj nego samo granice komunalnih područja (i ono nešto sela oko putova u središnjem dijelu otoka Hvara) u kojem se spominje i sućuranska crkva sv. Jurja na prostoru istočnog dijela otoka, najbolje se vidi još na tri mjesta u Statutu. Prvo, u dijelu o pravima stanovnika koji žive na području Plame, gdje se kaže da u roku od osam dana mogu podnijeti tužbu sudu ako im netko počini neko zlo (knj. IV., glava XLV, str. 185), o čemu smo prethodno govorili. Drugo, u glavi III., knjige II. (isključimo konfuzije) logično se razabire da se "stanovnicima s područja Plama daje rok od najmanje osam dana da pristupe sudu od kada budu pozvani", jer mu od Sućurja do Starog Grada treba tri, a do Hvara (gdje je tada sud) treba četiri dana pješaćenja, a četiri dana dok dobije poziv. Treće, u knjizi IV. govori se o "davanju na dražbu komunalnog žita s područja polja Plame" (str. 141). Time se na posredan način priznaje da na području Plama žive stanovnici (krajnje je problematično tvrditi da su to "privremeni") koji proizvode žito, i to ne samo s jednoga nego "s područja *polja* Plame". Poznato je da tih polja na istočnom dijelu otoka Hvara ima više, od Sućurja zaključno s Poljicima, npr. Sućuransko polje, najveće na Hvaru poslije Starogradsko-jelišanskoga, onda polje Brigovi, doline velikih vala, polja oko Bogomolja, Gdinja, Zastrazišća i Poljica, itd. Koliko je samo trebalo stanovnika da se bar glavnina boljih polja obrađuje na toliko velikoj daljini? Konačno, gdje su oni stanovali? Da su očuvane općinske "gracije" ili drugi dokumenti iz toga doba, onda bi se tek pouzdanije moglo govoriti o stanovnicima Plama od kojih općina po Statutu traži žito iz dohodovnih obveza. Nema spora da su postojali ti dokumenti, jer to konstatira Statut. Ako ih nema, može se prema sadržaju Statuta pretpostaviti da je na području Plama živjelo stanovništvo u naseljima.

Drugo, ako je postojala crkva sv. Jurja, kako je označava Statut, a jest više stoljeća prije Statuta, onda se otvara još jedno pitanje: kome je i zašto bila sućuranska crkva namijenjena? Odnosno, tko ju je, kada i zašto sagradio? Ili, da li je to bila crkva ili crkvica (za Statut je crkva, za J. Kovačića crkvica) ili kapela? Općenito je poznato, u načelu, da se crkva, za razliku od crkvice ili kapelice, gradi gdje ima naroda, vjernika, a tu se moraju naći i svećenici. Kao i da se veličina crkve gradi, opet u načelu, prema broju vjernika. Bez tih odrednica potpuno je neuvjerljivo tvrditi da je na punti Sućurja stavljena crkva sv. Jurja. Nije to bila "crkvica" ili kapelica, nego crkva, u što smo se uvjerali arheološkim iskapanjima 1967., 1972., 1994. i 1995. godine. Unutarnji okvir te prastare crkve sv. Jurja imao je dimenzije od 50 m² slobodnog prostora, što nije malo. I to nas potiče na zaključivanje da je blizu te crkve moralo biti naroda i to ne samo par obitelji stočara i drvosječa ili onih koji tu ne stanuju. Nije to ni kapelica, slična

onim na kamenim liticama iznad mora sv. Pelegrina na zapadnom rtu Hvara, gdje nikada nije bilo naseljeno, bez polja i naroda. Potpuna je suprotnost istočna punta Hvara koja je plodna, od antike naseljena, s lijepim velikim portom, itd. Baš takve topografske i druge osobine, blizu Primorja i Neretve, tražile su crkvu, a to je sv. Jurja.

Ako je vjerovati podacima iz "Općeg shematizma Katoličke crkve u Jugoslaviji, 1939." tamo stoji da je u Gdinju stara crkva sv. Jurja iz XIII. stoljeća¹⁴, potom da je slična otkrivena u Zastrazišću, isto XIII. st. - može se zaključiti da su na komunalnom području Plame, u doba Hvarskog statuta, postojale tri crkve, sve tri iz XIII. st., a Statut spominje samo sućuransku!

Budući da je postojala crkva sv. Jurja u Sućurju, koju Statut proziva, možemo se zapitati: što je sa svećenicima? Gdje su oni stanovali, ili su dolazili, itd.? Sva povijesna istraživanja govore da je u doba Statuta u Sućurju postojao samostan otaca sv. Augustina, ali njega Statut ne spominje. Razlog je jednostavan, autoru Statuta to nije trebalo, dovoljno mu je bilo spomenuti samo crkvu sv. Jurja kao točku na komunalnoj granici područja. Da je postojao 1309. samostan sv. Augustina tvrdi epigraf s nadvratnika ulaza u Župni dvor, što dokazuju dr. Nikola Čolak, koji tvrdi da je "augustinski cenobij postojao prije 1309. godine"¹⁵. Po don Petru Kaeru "Augustijanaca nalazimo u Sućurju na Hvaru još godine 1309. kako nam svjedoči natpis na zidini njihovog bivšeg manastira..."¹⁶. To isto dokazuju i drugi znanstvenici.

Treće, Hvarski statut iz 1331. koji je sada na znanstvenoj uporabi, *nije originalni povijesni dokument*, nego jedna verzija prijepisa iz 1632. a to je samo 300 god. poslije prihvaćanja. Tvrdi se da je original stradao u turskoj vatri 1571. Ako je originalni stradao u turskoj vatri 1571. a prijepis je iz 1632. onda je dostupni tekst Statuta prijepis nekog ranijeg prijepisa koji nije verificiran, bar se o tome ne govori. Zato je moguće da u sadržaju ovog ili nekog drugog prijepisa, dođe do razlike u pojedinim detaljima, moguće je da ima grešaka, pa ga i zbog toga treba obvezno suprostaviti drugim povijesnim vrelima i znanstvenoj analizi. Tim više što su u prijepisu Statuta kojeg koristi J. Kovačić iz 1882-83. otkrivene neke greške - falsifikat. Naime, u Statutu iz 1882-83. dr. Niko Duboković, dr. Berislav Anđelinović i druga skupina znanstvenika otkrili su falsifikat, u svezi s obitelji Đivić, da je živjela u Hvaru, a nje nema, i tako nešto ne piše u Statutu (prijevod) iz 1632. godine.¹⁷ Na osnovi falsifikata u Statutu iz 1882-83., u enciklopedijama je ušao podatak da je u Hvaru 1331. živjela hvarska obitelj Đivić, a nje uopće nije bilo, greška prepisivača i priredjivača, ne mala.¹⁸

Ako se to ima u vidu, kao i ono što je kod Statuta uočio dr. Niko Duboković "o konfuznosti", "užurbanosti kod pisanja" i "lošem redigiranju", to

¹⁴ *Opći shematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, Sarajevo 1939, 221.

¹⁵ N. ČOLAK, *Zadarska revija*, br. 4, 1964, 428.

¹⁶ Don Petar KAER, *Makarska i Primorje*, pretisak, Makarska 1996, 32.

¹⁷ Falsifikat u Hvarskom statutu iz 1882-83. detalje - A. GABELIĆ, *Pučki ustanak na Hvaru*, Split 1988, 36-39.

¹⁸ *Enciklopedija Jugoslavije*, natuknica Hvar, V, Zagreb, 1988, 473.

je sasvim dovoljno da se dovede u pitanje valjanost Statuta kao povijesnog dokumenta, odnosno da ga se može koristiti, ali sa strogom znanstvenom kritičnošću, naročito onaj dio gdje se govori o Plame.

Što su Plame na otoku Hvaru?

Prof. J. Kovačić, pozivajući se na rečeni Statut piše da se “u njemu (tj. Statutu, prim.. N. A.) čitav istočni dio otoka spominje pod zajedničkim nazivom Plame...” (str. 29). U svezi s nazivom Plame u Statutu ima ne malo geografsko-topografskih i povijesnih grešaka, i krajnje loših interpretiranja. Za autora Statuta područje Plame je sve ono od Jelse i Pitovske plaže do istočnog rta Hvara, a time i Sućuraj. Medjutim, nije to tako. Evo nekih konkretnih natuknica.

Geografski pojam dijela otoka Hvara koji se zove Plame, *nije cijeli teritorij od Jelse do Sućurja, nego samo teritorij od Jelse zaključno s područjem Bogomolje*. U topografskom, lingvističkom i svakom drugom pogledu Plame staju s Bogomoljem. To se lijepo vidi, npr. na staroj geografskoj karti srednje Dalmacije iz XVII. st. koja se nalazi u Arhivu Hrvatske u Zagrebu¹⁹, gdje je teritorij Plame označen od Jelse do Bogomolja, a ova je karta iz istog doba iz kojeg je prisutni prijepis Hvarskog statuta 1632. godine. Neki misle da su Plame samo od Gdinja do Zastrazišća, jer su tu živjeli stanovnici Plamjan (Planjari).²⁰ Sućuranski poznati znanstvenik prof. dr. Petar Bulat (1888.-1945.) izvodi naziv Plame iz riječi “plamen” jer se u istočnim predjelima otoka Hvara, nasuprot Makarskom primorju, palila u prošlosti vatra po brdima kao znak makarskim kontrabandijerima da bi oni mogli doći slobodno na odabrana mjesta na Hvaru.²¹

U topografsko-geografskom smislu, u svakom slučaju, od granice općine Sućuraj, a to je crta Borovik na južnoj i Maslenica na sjevernoj strani obale otoka Hvara, nastupaju novi geografsko-topografski sadržaji s visom Ublina (k. 246), napušta se ranija ravan - Plame, i silazi se u Sućuransko polje i istočnu puntu Hvara, gdje se smjestilo selo Sućuraj. Na toj crti, kod naselja Jerkovići, nalazi se i lingvistički prijelaz, od sućuranske štokavštine i ikavštine, na čakavštinu koja ide prema zapadnom dijelu otoka. I po drugim osobinama je ovdje crta-konfin, npr. po navikama i tradiciji. Sućurani, skoro svi, imaju prastari običaj krsnicu, kao ostatak larizma iz rimskog razdoblja, kao i “rimske grobnice” u Starom groblju, i tako dalje.

Sućurani, prema tome, nisu Plamusi! Čak je i uvreda ako im netko kaže da su Plamusi (od riječi Plame). Za Sućurane, Makarane i Primorce, Plamusi su stanovnici Bogomolja, Gdinja, Zastrazišća i Poljica, a oni koji stanuju zapadnije su Donjski (dalje, na zapadu “dolje” stanuju). U maticama rođenih i umrlih župe Sućuraj iz 1705. riječ Plame se daje onim stanovnicima koji su iz Bogomolja i Gdinja. Makarski ljetopisci XVII. i XVIII. st. fra Pavao Šilobadović, fra Nikola

¹⁹ Arhiv Hrvatske, Zagreb, Grafička zbirka, *Srednja Dalmacija u XVII. st., Hvarski zbornik*, br. 2, 1974, 49.

²⁰ R. RADOVANOVIĆ, Gdinj, I, Hvar 1972, 5.

²¹ G. BUJAS, *Makarski ljetopis od godine 1773. do 1794.*, Zagreb 1957, 315.

Gojak i drugi vide tu različitost i oni odvojeno pišu o Sućurju, a Plame kad spominju onda misle na Bogomolje i Gdinj.²² To isto uočava i don Petar Kaer kada za stanje u Primorju i Makarskoj u XVII. st. kaže: "Tada mnogo svieta pobježe iz Makarske i Primorja pobježe na Račišće, na Plame, na Sućurje..."²³ Dileme tu nema, ona je prisutna u novije doba i kod nekih znanstvenika zapadnog dijela otoka Hvara.²⁴

Moguće je da je autor Statuta, da bi pojednostavnio teritorijalnu podjelu otoka na komunalna područja, pa je sve što se nalazi od Jelse istočnije stavio pod isti imenik Plame i ne znajući da to nije tako u topografskom, demografskom, lingvističkom i drugom pogledu, odnosno da će netko time špekulirati.

Za sve te pojave u Hvarskom statutu u odnosu na Plame i Sućuraj, nije za isključiti i utjecaj velike udaljenosti od grada Hvara do Sućurja, od preko 80 km teškog i tada skoro nepristupačnog zemljišta, bez puta, gdje se tada najbolje dolazilo brodom, ali i to teško obzirom na mali broj dobrih vala i čudi mora. Velika je udaljenost zasigurno djelovala i na ukupno loše poznavanje sućuranskih prilika i uvjeta, pa se može pretpostaviti da ni autor Statuta i drugi suradnici nisu ni bili na istočnoj punti Hvara, za njih je sve to bilo daleko, predaleko, sve je to Plame. Dobro je poznato da se u tijeku XVI. i XVII. st. u Sućurju i oko njega u Krajini ratovalo, stradavalo, izgaralo, nestajali su ljudi i kulturna baština, a da su oni u Starom Gradu i Hvaru imali najveći kulturni i ukupni probitak. Na velikoj hvarskoj udaljenosti sve je moguće, pa i to da se ne zna tko i kako živi u Sućurju, da ga se "strpa" u Plame i da se onako loše, u odnosu na Plame, napiše u Statutu. Sličnih pojava imamo i u suvremenom dobu, za suvremenu povijest, gdje se obično događanja na Hvaru vide i pišu do Jelse, i tu se staje. Nova knjiga "Otok Hvar" je klasičan primjer tome.²⁵

Cijela ova problematika, konačno, ako je ima, bila bi s kompletnom slikom općeg stanja na istočnom dijelu otoka Hvara, drukčija da ima više očuvanih povijesnih vrela iz doba Hvarskog statuta.

²² *Makarski ljetopisi XVII. i XVIII. st.*, Split 1993, str. 20, 21, 26, 38, itd. U knjizi Matice rođenih Župe Sućuraj za 23. 7. 1721. piše da je kum na vjenčanju bio Stjepan Ivančević i Frane Chiurin - "tutti due da Plame...", str. 5. Oni su iz Gdinja.

²³ Don Petar Kaer, n. dj., 121.

²⁴ Ni akademik Jorjo Tadić, rođeni Hvaranin, iz Starog Grada ne vidi razlike među stanovnicima istočno od Jelse. Usp. *Otok Hvar u prošlosti i sadašnjosti*, Nova Evropa, Beograd, juni 1930., 405.

²⁵ Nova knjiga, *Otok Hvar*, izd. Matice Hrvatske, Zagreb 1996., nisu, pored ostalog, ni konstatirane dvostoljetne borbe naroda Sućurja i Primorja u XVI. i XVII. st. protiv Turaka. Opisano je tursko haračenje u Hvaru, Starom Gradu, Jelsi i Vrboskoj 1571., a nije ni spomenuto da su Turci pet puta harali Sućurjem - 1526, 1539, 1571, 1642. i 1643. god., itd.

O kontinuitetu Sućurja kao ljudske naseobine

Na kraju je potrebno dati još neke, ukratko sažete, odrednice u vezi postojanja sela Sućuraj prije Hvarskog statuta, tj. ranije od XIV. stoljeća. Arheološki nalazi materijalne kulture i drugi povijesni dokazi upućuju da je dosta rano bila naseljena istočna punta otoka Hvara, i to ne samo u doba Ilira i Rimljana, nego i onda kada su Neretvani slavenizirali otok Hvar. Neretvani su prvo došli i naselili sadašnji Sućuraj, a onda su krenuli prema starom Pharosu, u središnji i zapadni dio otoka Hvara. Od tada, istina s prekidima, najviše radi ratnih pohara i drugih okolnosti, Sućuraj nije ostao "pusto i nenaseljeno područje". Znači, prije Hvarskog statuta na području sadašnjeg Sućurja žive stanovnici, postoji naselje.

Još i danas se nalaze ostaci starog Sućurja iz doba Hrvata Neretvana, tzv. Staro selo, kako ga prozvaše Mlečani u XV. i XVI. st. Ono se nalazilo na sjevernom i zapadnom dijelu Sućuranskog polja. Prvo su Gornje neretvanske kuće u Koščaku i Oglavku, a po sredini tih kuća ide tzv. Ulica dugačka preko 400 metara. Drugo su Donje neretvanske kuće od kapele sv. Nikole i Gospe Lurdske pa sve do Velike ilirske gomile. Znanstvenom vizitacijom izvršenom 1967., i više puta kasnije, uključno u ljeto 1996. utvrđeni su ostaci oko 50 starih neretvanskih kuća.

U Donjoj bandi, blizu u II. svjetskom ratu, porušene palače makarskog biskupa fra Bartula Kačića Žarkovića (Brist, 1570. - Sućuraj, 1645.), nalazila se stara Neretvanska kuća iz XII. ili XIII. st. Dr. N. Duboković konstatira da je to "prastara neretvanska mala kuća, sa svodom na luk, u ulici sv. Ante" slično kao u Vrbanju na "Kraljevskim dvorima, županijskoj ili vlasteoskoj rezidenciji XII/XIII. stoljeća..."²⁶

Arheolog Nikša Vujnović utvrdio je da su u uvali Mlaska (nedaleko od Sućurja) pronađeni "ljudski ostaci otkriveni prilikom izgradnje zaštitnog pojasa od požara" i da "postoji tvrdnja da su stari 800-900 godina,"²⁷ a to je doba kada su Hvar već potpuno naselili Hrvati Neretvani, tj. tri stoljeća prije Hvarskog statuta.

Ako se poslužimo i toponomastikom K. O. Sućuraj, koju sam potpuno znanstveno istražio i napisao, onda se uvjerljivo dade zaključiti da su neki sućuranski toponimi, slavenskog podrijetla, iz IX. i X. st., tj. da su Sućuraj do XII. st. potpuno naselili Slaveni, tj. Neretvani, dolazeći od VII. i VIII. st. svim su topografskim objektima dali svoja imena. Akademik Petar Skok tvrdi "da su Neretvani vrlo rano slavenizirali otok Hvar toliko da Mlečani, kad su u vojnim pohodima dolazili ovamo, nijesu više mogli ni čuti starog romanskog naziva."²⁸ Prema tome, i toponomastika dokazuje da je Sućuraj bio od Neretvana naseljen prije dolaska Mlečana, tj. da je postojalo selo Sućuraj daleko prije Hvarskog statuta 1331. godine.

²⁶ N. Duboković, Sućuraj, 22.

²⁷ N. VUJNOVIĆ, *Arheološka baština otoka Hvara*, BAR, Hvar 1997, 52.

²⁸ P. SKOK, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Zagreb 1950, 184.

I ime Sućuraj nije novijeg doba. Po akademiku Petru Skoku naselje Sućuraj je "romansko-kršćanskog naziva"²⁹ jedino ime nekog naselja na Hvaru koje nije slavenizirano.

Stari Sućurani vodili su preko 80 godina sudski spor sa ocima pustinjacima sv. Augustina i dokazivali da su oni sagradili crkvu sv. Jurja u Sućurju, a ne augustinci, kako nas obavještava u "Informaciji" fra Augustin Cibilić 1758. godine.³⁰ Prema tome, prije postojanja stare crkve sv. Jurja, koju spominje Hvarski statut 1331., u Sućurju su živjeli preci onih koji se u XVII. i XVIII. st. spore po sudovima i dokazuju da su oni crkvu sagradili, tj. da su bili u Sućurju prije dolaska Augustinaca.

Polazeći od toga, onda je epigraf na pragu vrata Župnog dvora u Sućurju, iz 1309. godine, dokaz da su oci pustinjaci sv. Augustina došli i ranije sagradili samostan koji je, prema podacima akademika Grge Novaka, spaljen ili porušen oko 1280. godine od omiških gusara (Kačića),³¹ a obnovljen 1309. kako stoji na epigrafu. Prof. dr. Miroslav Granić smatra da "natpis govori o doista točnom događanju iz 1309. i tu nema dvojbe" i da mu "moramo dati punu vjeru u istinitost sadržaja..."³² Po akademiku G. Novaku, te 1309. g. izbio je ustanak naroda otoka Hvara protiv Mlečana.³³ Prof. dr. Branimir Gabričević, raniji ravnatelj Arheološkog muzeja u Hvaru, koji je sa stajališta paleografije analizirao sućuranski epigraf iz 1309. g. tvrdi da je vjerodostojan,³⁴ a prije njega to je isto utvrdio i akademik Grga Novak kada je 1972. bio u Sućurju s grupom skademika JAZU.³⁵

Moglo bi se još nizom dokaza utvrditi da je Sućuraj bio naseljen daleko prije Hvarskog statuta iz 1331. godine te da je, prema tome, najmanje zahvalno na temelju par istrgnutih riječi iz Hvarskog statuta, pisati da na području Plame, tj. i Sućurja, nije bilo "stalnih stanovnika u 14. stoljeću".

²⁹ Isto.

³⁰ Dokument u Arhivu Župe Sućuraj, nije paginiran.

³¹ G. NOVAK, *Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća*, Beograd 1962, 205-217.

³² Iz recenzije prof. dr. Miroslava Granića o sućuranskom epigrafu iz 1309. u arhivu N. Anića.

³³ Grga Novak, *Natuknica Hvar* u Enciklopediji Jugoslavije, tom V, Zagreb 1988, 473.

³⁴ Recenzija prof. dr. Branimira Gabričevića o sućuranskom epigrafu iz 1309. u arhivu N. Anića.

³⁵ Bilješka o obilasku akademika Grge Novaka, memoarske bilješke N. Anića za 29. travanj 1972. godine.